

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

moeder erop uit zijn elkaar terug te vinden. Sneeuwwitje heeft instructie van de dwergen onder het bed te duiken als er wie dan ook aan komt. Maar dat doet Sneeuwwitje niet. Integendeel: ze geeft moeder een hand. Bij de tweede ontmoeting komt moeder met een giftige kam. «De vrouw zat met haar hand aan haar haar! Niemand zat daar ooit aan» (Hofman 1998, p. 119). Moeder leeft de afgunst op de schoonheid uit: Sneeuwwitje moet dood. Irma Brenman Pick legt uit dat een duiding in de werkreëlatie altijd gericht moet zijn op zowel de destructie als het verlangen. Jij wilt je dochter dood maken én je wilt haar mooi maken. Of: jij bent bang voor mamma, maar je wou ook echt naar haar toe. En ze legt uit dat de pijn van de patiënt of het nu moeder is of Sneeuwwitje zelf altijd ook de pijn van de analyticus raakt. En dat het zo moeilijk is om dat te zien. De analyticus is de spiegel die altijd het verkeerde zegt, die kapotgaat, die zelf oud wordt. Niet de mooiste is. En verlaat.

De derde ontmoeting tussen moeder en Sneeuwwitje is voorlopig fataal. Moeder brengt de appel. De appel, die vergiftigd is: «Ze herkende de stem van de vrouw maar al te goed. Had ze hier steeds op gewacht? «Ik denk dat ik weet wie u bent», zei ze «en wat voor appel dit is, zoet en bitter tegelijk...»» (Hofman 1998, p. 124). Sneeuwwitje lijkt dood. En waar alles en iedereen verschim-melt en verdort, blijft Sneeuwwitje mooi en jong. De dwergen zijn verbaasd. In een glazen kistje wacht ze op een kus. Wim Hofman laat de prins die Sneeuwwitje zal red-den, eerst zijn opwachting bij moeder maken. «Nog raadselachtiger is het als een jonge man op zoek gaat naar een meisje dat dood is», zegt moeder (Hofman 1998, p. 164). Ik hoor Irma Brenman Pick vertellen over de verlangens van moeder naar een man.

Naar samen zijn. Naar de enige zijn. Ik hoor haar uitleggen dat het verlangen alleen maar te bevredigen is door het risico te nemen op verlaten worden. Door het verdriet daarover te verdragen. Door de ander toe te laten als persoon. Door het verlangen naar alleen op het toneel te zijn op te geven. Nu of in de toekomst. Sneeuwwitje wordt gered door een prins. Ze schaft onmiddellijk na de bruiloft een spiegel aan. Ons werk blijft gegarandeerd.

De psychoanalyse bestaat honderd jaar. Al honderd jaar leggen Sigmund Freud, Melanie Klein, Irma Brenman Pick en Wim Hofman uit hoe gevoelens krioelen als slangen. En hoe appels vergiftigen en verleiden. En hoe moeilijk het is om een spiegel te zijn. Ik loop naar buiten over het Olympiaplein. Heel lang geleden kwam ik hier voor het eerst. Ik hoop dat de analyse nog lang leeft. En gelukkig.

Literatuur

- BREMAN PICK, I., FAKHRY DAVIDS, M. & SHAVIT N. (2018). *Authenticity in the psychoanalytic encounter: The work of Irma Brenman Pick*. New York: Routledge.
- HOFMAN, W. (1998). *Zwart als inkt is het verhaal van Sneeuwwitje en de zeven dwergen*. Amsterdam/Antwerpen: Querido.

Een veilige plaats voor trauma

Verslag van

EFPP-congres: The challenge of social traumata — Inner worlds of outer realities [Belgrado, 10-13 mei 2018]

LILI PHILIPPE

Dit is het derde congres van de EFPP waar ik aan deelnam: in 2011 was ik in Krakau, in

2015 in Berlijn. Dit jaar was het congres, dat ditmaal georganiseerd werd door twee EFPP-secties (de volwassenen- en de groepssectie) in Belgrado. We waren wederom in een voormalig Oostblokland, alhoewel de meeste Serviërs westers georiënteerd zijn. Het was voor mij een heel fijn congres in een van tegenstellingen bolstaand Belgrado in de mooie maand mei: een actueel thema, goede sprekers, een perfecte organisatie door een heel aanwezig, geolied team, een aangename stad en vriendelijke mensen alom. De voertaal was ditmaal Engels, wat de in afwezigheid uitblinkende Vlamingen en Nederlanders helemaal ongelijk gaf. In 2013 organiseerde de EFPP reeds een internationale workshop in Belgrado met als titel: *De impact van sociale traumata op de identiteit*. Door de recente en oude oorlogen in de streek, de sociale ontwrichting en de reële splitsingen die de Serviërs meemaakten, werd het thema hier als extra prangend actueel en authentiek ervaren. Dit werd nog versterkt door de uiterlijke realiteiten van de militaire conflicten in de ‘witte’ stad Belgrado. In de discussiegroepen kon je horen dat de deelnemers zich daardoor erg betrokken voelden. De wereld is heel erg in verandering en dit blijkt, zowel voor het individu als voor de maatschappij waarin hij leeft, onveilig en traumatisch. Hoe we hiermee om kunnen gaan in de consultatieruimte en in psychoanalytische groepstherapie werd van vele kanten belicht tijdens de vier dagen die het congres in beslag nam. Donderdag werden acht *pre-conference* workshops aangeboden. De *listening cure* workshop van Salman Akhtar bleek al zeer snel vol te zitten, waardoor ik in een groepsessie over vertrouwen en schaamte bij zelfonthulling in therapie en supervisie terecht-

kwam. Een ander aspect van trauma dus, maar wel zeer verrijkend als therapeut. De eerste bekende spreker was Stephen Frosh, een joods psychoanalyticus die in Engeland woont en werkt. We kregen al meteen grote kwaliteit aangeboden in deze lezing over de vele vormen van stilte in de spreekkamer en de verantwoordelijkheid van de therapeut deze op het juiste moment te doorbreken. Frosh vroeg zich af of het alom aanvaarde adagio dat een traumatische ervaring niet gesymboliseerd kan worden niet eerder met de onmacht van de therapeut te maken heeft en diens gebrek aan luistervaardigheid en aanwezigheid in de sessie. Een interessante gedachte, maar langs de andere kant rees de vraag naar de toepasbaarheid van deze methodiek op de slachtoffers van de actuele sociale traumata, zoals de vele gewapende conflicten, de migratie, het terrorisme, het vluchtelingenprobleem, de moslimhaat, maar ook de radicalisering en het antisemitisme. Eenieder realiseerde zich dat de therapeut voor een grote uitdaging staat in een steeds complexere wereld. Salman Akhtar mocht vrijdag starten met een lezing over de vele dimensies van *home and homelessness*. Met zijn zangerige stem voerde hij ons mee naar de poëzie van de *mnemonic spaces* van Deutsch, naar de melancholie van het ‘verloren object’ van Freud en bood ons de *secure base* van Winnicott die in de therapieruimte gecreëerd moet worden. Akhtar beschreef ons met vaderlijke liefde de warmte van het tapijt, de decoratie en het comfort van de meubels in zijn eigen praktijk. Zo wordt de spreekkamer een veilig thuis voor de cliënten. Ook voor ons vormde de rust die Akhtar bracht in zijn plenaire lezing een veilige basis voor de rest van het congres waarin we overspoeld werden door recente bevindingen

over sociale en individuele traumatisering, agressie, dragen van het ondraaglijke ... in zes plenaire lezingen, vijfentwintig subplenaire lezingen, zesenvertig papervoorstellingen en twintig workshops.

Zoals elke congresdag startten we ook zaterdag om acht uur met een groepsessie van 75 minuten in een van de veertien kleine, experimentele groepen of met deelname aan de Social Dreaming Matrix, om aansluitend te gaan luisteren naar twee plenaire lezingen. Julian Lousada analyseerde met Engelse verfijning de conflicten in de Londense psychoanalytische gemeenschap en introduceerde de term *complacency* om analytisch te verklaren welk verdedigingsmechanisme aan het werk is aldaar. Het gaat over een gevoel van zelfingenomenheid of zelfgenoegzaamheid dat leidt tot inschikkelijkheid, gemakkelijk zijn, zoals: 'Wat kan er ons gebeuren?', waardoor gevaar niet wordt opgemerkt. En als het dan te laat is, leidt dit tot een sociaal geïnduceerde schizoid terugtrekking. Dit contract van mutuele onverschilligheid en zelfgenoegzame onjuiste voorstelling van de realiteit kan enkel opgezegd worden door de angst te durven voelen die onvermijdelijk is om tot verandering te kunnen komen. Volgens Lousada is het vijf over twaalf voor de psychoanalytici in Engeland om uit hun ivoren toren te komen. In de discussiegroepen, die elke namiddag doorgingen, werd naderhand stevig beaamd dat dit mechanisme in vele landen speelt.

De lezingen over het sociale onbewuste in analytische groepstherapie van Morris Nitsun en op zondag over mentaliseren in een groep van Ulrich Schultz-Venrath toonden aan dat de psychoanalytische psycho-

therapeut met nieuwe inzichten naar de noden van de getraumatiseerde mens in de hedendaagse maatschappij kijkt.

Zondag kregen we een prachtige en doorwrochte analyse van een bekend trauma dat Noorwegen opschrikte in 2011. Gullestad analyseerde de psychodynamische ondergrond, gelinkt aan de politieke ideologie van de beruchte moordenaar van Utoya, Anders Behring Breivik. De toepasselijkheid van de psychoanalytische hypothesen op deze casus hield het publiek in de greep, waardoor we ons meer dan ooit gelukkig voelden met de keuze van ons beroep en onze passie.

De sfeer van een EFPP-congres is een van zijn belangrijkste ingrediënten. Deze is te danken aan de intimiteit van de diverse psychoanalytische groepsactiviteiten en -gesprekken, de *selfdisclosure* in de lezingen van voortreffelijke sprekers, de keuzevrijheid die het uitgebreide programma biedt en de niet te overtreffen organisatie. Door de vele mogelijkheden die het congres bood om te luisteren, maar ook om met elkaar te spreken over 'sociale traumata' kreeg dit nieuwe concept inhoud. Ondanks de zwaarte van het thema en de soms woeste tussenkomsten van vooral de Servische deelnemers, voelde ik me heel veilig. Het kader dat de EFPP aanbood, was zeker noodzakelijk, maar ook voldoende om in veiligheid te kunnen spreken over een onveilig thema. Dit ook niet in het minst dankzij de onverwacht grote gastvrijheid van het gastland: 'A land of staggering closeness' (Kapor 2017).

Literatuur

KAPOR, M. (2017). *A guide to the Serbian mentality*. Belgrado: Dereta.